

Kitap İncelemesi / Book Review

Türk Dış Politikası Yapım Sürecinde Karar Birimlerinin Etkileri

Fatma Anıl Öztop, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2. Basım, 2018, 494 sayfa

Değerlendiren: Muhammed Veli Mercan*

Küreselleşmenin hızlı bir şekilde gelişmesinin etkilerinden bir tanesinin de dış politika analizi çalışmalarında kendisini gösterdiğini söylemek mümkündür. Küreselleşme ile birlikte devletin net tanımı saydamlaşmaya ve keskin sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır. Bu durum da devletin iç yapısı ile dışarda bulunan sistem arasındaki etkileşimi daha hissedilir bir hale getirmiştir. Bu gelişmenin dış politika analizine yansımalarının ise iç-dış politika ayrımının yavaş yavaş ortadan kalkması şeklinde gerçekleştiği söylenebilir. Bu gelişmelerin ışığında, uluslararası ve bölgesel sistemlerin devletlerin dış politika yönelimlerine etkisinin yanı sıra bu etkilerin karar alma mekanizması tarafından nasıl değerlendirildiği hususu da araştırmacıların odak noktası haline gelmiştir. Devletlerin bürokratik karar alma mekanizmaları, karar birimleri, rejim türleri, muhalefet biçimleri ve bunlar arasındaki ilişki ve bunların zaman içerisinde geçirmiş oldukları dönüşümün dış politikaya nasıl bir etkisinin olduğu son zamanlarda önemli bir inceleme alanı haline gelmiştir. Özellikle soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte iç-dış politika ayrımının giderek azaldığı görüşünün yaygınlık kazanmasından hareketle iç ve dış politika arasında önemli bir etkileşimin

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, TR, Orta Doğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkiler, orcid.org/0000-0002-3602-5272, mvelimercan02@gmail.com

olması devletlerin iç siyasi yapılarının dış politika kararları üzerindeki etkileri önemini artırmaktadır.

Doktora tezinin kitaplaştırılmış hali olan bu eserinde Türk dış politikasında karar alma mekanizmasının etkilerini inceleyen Fatma Anıl Öztop lisans eğitimini uluslararası ilişkiler alanında tamamladıktan sonra Cumhuriyet Tarihi alanında yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. Yine doktorasını uluslararası ilişkiler alanında “Karar Birimlerinin Dış Politika Yapım Sürecinin İşleyişine Etkileri: Türk Dış Politikası Örneği” başlıklı tezi ile tamamlamıştır. Uluslararası ilişkiler, dış politika, siyasi tarih, Türk siyasal hayatı gibi alanlarda çeşitli dersler vermektedir.

Öncelikle, kitap bir yandan Türk dış politikasının analizi konusunda literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaya çalışırken bir yandan da bu boşluğun giderilmesine yönelik ufuk açıcı bir nitelik teşkil etmektedir. Türk dış politikasına dair mevcut literatürün ekseriyetle tarihsel gelişmelerin betimsel olarak ele alınıyor olmasının vurgulanmasının ardından kitabın temel konusu açık bir şekilde ortaya konmuştur. Kitap, temel olarak, karar alma mekanizmasında meydana gelen değişimler doğrultusunda Türk dış politikası yapım sürecini ele almaktadır. Bu doğrultuda yazar araştırmanın temel hipotezini “Bir dış politika olayı karşısında, karar birimi yapısında meydana gelen değişiklik, karar alma sürecinin farklı bir şekilde işlemesine neden olmakta ve bu farklılık dış politika karar çıktısında farklılıkların görülmesine yol açmaktadır” (24) şeklinde ortaya koymaktadır. Bu ana hipotez çerçevesinde dış politika yapımına dahil olan iç aktörler ve pozisyonları, bu aktörlerin vasıfları ve kendi aralarındaki ilişkiler ve yetkili karar birimlerinin dış politika kararı üzerindeki etkileri temelinde ana araştırma soruları ortaya konmuştur. Çalışmada 1 Mart Tezkeresi, 2009 Ermeni Açılımı ve Suriye Krizi örnek olaylar olarak belirlenmiş ve bu dış politika olayları özelinde alt araştırma soruları ve varsayımları açık bir şekilde ortaya konmuştur. Böylelikle araştırmanın temel odak noktası, amacı ve önemi son derece açık bir şekilde ortaya konmuş ve kitabın giriş bölümünde de dile getirilmiştir.

Belirlenen bu araştırma konusu doğrultusunda, kitap altı ana bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde, belirlenen hipotez ve varsayımların test edilmesine yönelik olarak güçlü bir kavramsal ve kuramsal zemin ortaya konmuş ve bu doğrultuda karar “birimi kuramı” ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bu bölümde karar birimi yaklaşımının yanı sıra dış politika

analizine dair temel bakış açıları da özet olarak ele alınmıştır. Kitabın ikinci bölümünde ise dış politika analizine yönelik farklı görüşler birlikte ele alınarak bir literatür taraması ortaya konmuştur. Bu doğrultuda karar birimi kuramına yönelik olarak daha önce ortaya konmuş olan görüşler ve eleştiriler tasnif edilmiştir. Teorik çerçevenin ve bu teoriye ilişkin mevcut literatürün ortaya konduğu bölümlerin ardından, giriş bölümünde de açıkça belirtilmiş olan “örnek olay” metodolojisi çerçevesinde hipotezler Türk dış politikasında farklı biçim ve dönemlerde meydana gelen üç örnek kriz üzerinden test edilmeye çalışılmıştır. Bu noktada, tercih edilen teorik çerçeveye uygunluk bakımından örnek olaylar bilinçli bir şekilde belirlenmiş ve bu uygunluk ilerleyen bölümlerde ortaya konmuştur. Örnek olaylar, yazarın deyimiyle, “Türk siyasi hayatında büyük bir değişim ve dönüşüm yaratan AK Parti iktidarının 2002-2012 yılları” (22) arasındaki dönemden seçilmiştir. Araştırmada tercih edilen örnek olayların AK Parti iktidarını kapsıyor olmasının önemi de açıkça ortaya konmuştur. Bu dönem, dış politikaya yeni bir bakış açısı getirilmesi ve geleneksel Türk dış politika yaklaşımının bir tarafa bırakılması çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Kitabın üçüncü bölümünde ilk örnek olay olan 1 Mart Tezkeresi’ne giden süreç incelenmektedir. AK Parti hükümetinin ilk dönemine denk gelen bu olay öncesi ve sonrasıyla detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde, 2009 Ermeni Açılımı çerçevesinde Ermenistan ile yürütülen protokol süreci detaylı bir biçimde incelenmektedir. Beşinci bölümde son örnek olay olan Suriye Krizi, Türkiye ve Suriye arasında gelişen krizler çerçevesinde incelenmektedir. Altıncı bölümde ise en başta ortaya konmuş olan temel araştırma sorularının cevapları karşılaştırmalı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu noktada, tercih edilen teorik alt yapının uygulanmasına yönelik olarak belirlenen örnek olaylar güçlü bir bilimsel değerlendirmenin ortaya konması açısından başarılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Araştırmanın temel varsayımına dayalı olarak, karar birimi kuramı çerçevesinde belirlenen üç farklı örneğe dair varsayımlar da açık bir şekilde ortaya konmuştur.

Belirlenen örnek olaylar çerçevesinde, dış politika yapım sürecinin daha net anlaşılmasına yönelik olarak ele alınan her üç dış politika krizi de kronolojik olarak ele alınmaktadır. Nitekim dış politikada ortaya çıkan krizler bir sürecin sonucu olarak meydana gelmekte ve dolayısıyla bu sürecin başlangıcından krizin sonuçlanmasına kadar olan dönemin ele

alınmasının önemi haizdir. Çalışmada, krizlere dair kronolojik alt yapının ortaya konmuş olması da meydana gelen gelişmelerin ve bu süreçte karar sürecinin açık bir şekilde anlaşılabilmesi açısından önemli olmuştur. Örnek olaylar incelenirken, söz konusu dönemde Türk dış politikasının temel özellikleri ve dinamikleri ve hangi aktörlerin etkin rol oynadığı kuramsal çerçevenin temel argümanları yardımıyla açıklanmıştır. Krizin ne olduğu ve nasıl geliştiği, krize yönelik kararın arka planı, yetkili karar biriminin kim olduğu ve yapısının ortaya konması, karar alma süreci ve dinamikleri ve bu sürece dahil olan aktörlerin her kriz özelinde değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışmanın örnek olay incelemesi kısımlarını güçlü hale getiren en önemli husus, belirlenen krizlerin ne olduğu ve bu sürecin nasıl geliştiği konusunun tarihsel arkaplan ile birlikte ele alınmış olmasıdır. Bu doğrultuda, mevcut soruna dair kırılma noktaları aktörlerin pozisyonları ve tavırları teorik çerçeve ile uyumlu bir şekilde değerlendirilmiştir. Örnek olayların ele alındığı her bir bölümün değerlendirme kısmında araştırmanın temel savı test edilmiş ve belirlenen örnek olayın temel savı desteklediği ortaya konmuştur.

Bu noktada, karar sürecinde rol oynayan aktörlerin incelendiği çalışmanın bu kısımları, liderlerin, rol oynayan siyasetçi ve bürokratların ve kurumların temsilcilerinin demeç ve söylevlerine daha fazla yer verilerek, daha güçlü hale getirilebilirdi. Nitekim burada temel inceleme konusu dış politika yapım sürecinde karar biriminin yapısı ve rol oynayan aktörlerdir. Dolayısıyla bu aktörlerin söylem analizine yer verilmesi çalışmayı güçlü hale getiren hususlar açısından etkili olurdu. Bunun yanı sıra, Suriye krizinin örnek olay olarak belirlenmiş olması spekülasyon yargı ve değerlendirme ihtimalini söz konusu kılmaktadır. Zira bu kriz henüz güncelliğini korumakta ve dönemin kararlarının arkaplanına ve aktörlerin pozisyonlarına dair net bilgiler bulunmamaktadır. Spekülasyon bilgileri objektif yaklaşım önünde bir engel teşkil etme potansiyeline sahip olmaktadır.

Öte yandan, karar birimi kuramının mevcut dış politika analizi yaklaşımlarına kıyasla en kapsayıcı ve güncel olmasından hareketle, çalışmada ortaya konan teorik tercihin nedeni açıkça dile getirilmiştir. Bu doğrultuda, daha çok sistemsel değişimlere odaklanan ve tarihsel betimleme yapan Türkçe literatüre farklı bir bakış açısı sunması açısından kitabın önemli bir konuma sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Kitap, ayrıca, AK Parti dönemi dış politikasının uğramış olduğu dönüşümün de ortaya konulması açısından önemli bir yere sahiptir. Analiz edilen örnek olaylar çerçevesinde, AK Parti dönemi dış politika yönelimlerinde ve karar alma mekanizmasında meydana gelen değişim ve dönüşümler net bir şekilde ortaya konmuştur.

Kitabın doğru bir şekilde yapılmış bir planlamaya sahip olduğu söylenebilir. Teorik çerçeve, literatür taraması ve bunlar doğrultusunda analiz edilen örnek olaylar planlı bir şekilde ortaya konmuştur. Geniş ve tatmin edici kaynakçası ile iyi bir araştırma ile ortaya atılan iddia ve varsayımlar başarılı bir şekilde sunulmaktadır. Öte yandan, ele alınan kuram ve kavramlar açıklanırken tablo ve şekillerin kullanılmış olması bir yandan destekleyici bir nitelik taşıırken bir yandan da kavramların daha açık bir şekilde açıklanmasını sağlamıştır.

Son olarak, çeşitli eksikliklerle birlikte, AK Parti dönemi Türk dış politikası açısından meydana gelen gelişme ve değişimlerde sistemsel unsurların yanı sıra karar birimi bağlamında iç dinamiklerin incelenmesi ile yerinde bir analiz ortaya koyan bu çalışma, Türk dış politikasına daha geniş perspektiflerden bakılmasına yönelik yeni ufuklar açacak bir çerçeve sunmayı başarmıştır. İdeolojik söylemlerden uzak durularak Türk dış politikasının yapım süreci iç ve dış dinamiklerle birlikte ele alınmıştır.